

СОНА
СОНУК

КОЛОРОТО

УЧУНЕМ

КОМА

Подорож з учителем

Bohdan Boychuk

Journey with the Teacher

Poetry

Drawings and Cover Designn by

Luboslaw Hutsaliuk

Published by the New York Group

New York

1976

Богдан Бойчук

Подорож з учителем

Поема

Рисунки і обкладинка

Любослава Гуцалюка

В-во Нью-Йоркської Групи

Нью-Йорк

1976

Copyright © 1976 by Bohdan Boychuk

*Рід проходить і рід приходить,
тільки земля стоїть ввіки.*

Еклезіяст, 1. 4.

1.

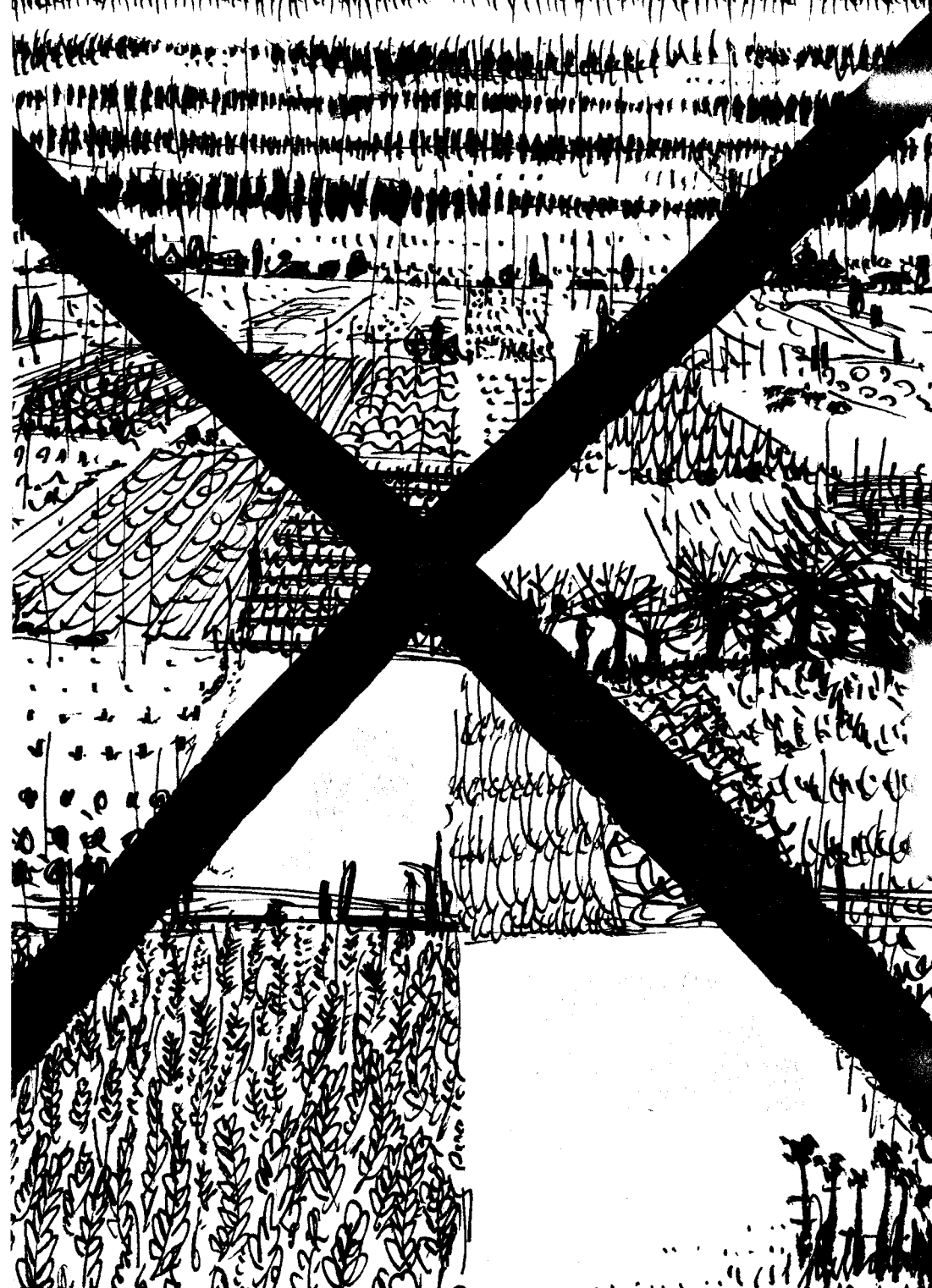
Мені свідомістю тече ріка минулого,
і падають тяжкі роки:
щоб серце до любови повернулося
і гоїло по цей бік (чи по той) стежки.

Бо бертницькі поля і зруби
пашіли в мозолях стогів і хат,
а Грицеву гору толочила худоба,
і вітер прохолодь з діброви видихав.

Невірна ніч ховалася в полонці, —
і росами вмивалася земля.
Дядьки котили на піддашшя сонце
і тяжко йшли в поля.

Гойдали нас берези в білих косах,
і ми ліщиною збивали з неба пил.
В багаття пхала жовті руки осінь
і гріла натужавіле мотуззя жил.

Ми босі бігали стерниною життя,
аж дні до заходу вгиналися і гасли, —
і не побачили в роздертих сорочках,
як мати захлиснулася червоним кашлем.

2.
Ударив дзвін в обвалену хатину.
А я в порозі вріс — і матері в дорогу:
прив'ялий куш бузка приніс і грудку глини
... більш нічого.

3.
Якщо, минувши обрії і наші спомини,
за межами сузір'я у темряві загрузне,
якщо потойбіч на хвилину втомиться —
подай їй, Господи, рукою дружньою

холодний глечик чистої води,
з криниці серця щедро зачерпнувши,
на голубій траві уважно посади
і приласкав для неї білі душі.

Зірви лагідну тінь і поверни дисницею:
нехай легенькими її спливають цілющі ріки;
накрита теплими піснями птахами —
нехай засне щасливою навіки.

4.
І як мені вернутися назад,
віддерти від минулого сучасне?
І як збагнути незбагнений лад
і в серці віднайти любов погаслу?

І як пройти по озері плачу, —
не тонучи вернутися до суші?
І стопами відчутти землю запашну,
і викрутити, як ганчірку, душу:

щоб витекла в чорнозем людського життя
загусла сукровиця болю і зневіри,
щоб замінилася на добриво без каяття,
і колоски надій шуміли.

5.

Бо зими, як колись, ховалися в полонці,
і квітом задихалася земля, —
дядьки котили на піддаштя сонце
і тяжко йшли в поля...

З ребра гори пробилася криниця,
мов з рани білої, текла тяжка вода, —
на дні каміння витертим обличчям
молилось до дубового хреста.

Як вечір втомлено всідався під копицею,
і сонце падало криваво на каміння:
калиною нагнулась над криницею
Марія.

6.

Нараз крайнебо приросло до неба,
і розсувалася проваллями блакить,
і ями вічності чорніли від ущербин,
і падали дороги в каламуть.

Вмирали в межисвіттях метеори,
і людська туга билася крилом,
тягнула по світах каміння змори —
аж диким зойком небо обросло.

7.

Ти з волі квітів народилася, Маріє,
купалася в воді гречаних піль,
і вродою тебе наврочила шальвія,
вишпінтуючи долю звідусіль.

Тобі пшениця наливала груди,
мотались стегнами пісні,
і тепло усміх кільчився на губах,
аж потепліло на землі.

8.

Твоє доспіле тіло дихало в жита
і пропахало хлібом на покосі;
я замотався в чорних ріках кіс,
і бився в теплому волоссі.

А місяць нахилився від гілок
і білим сявом білив сорочку, —
мені до горла пісня приросла,
і я безтямно темряву толочив

в дорогу, що пручалася нага
і кидалась тобі під ноги:
щоб перелити з уст в твої уста,
і радість, і тривогу.

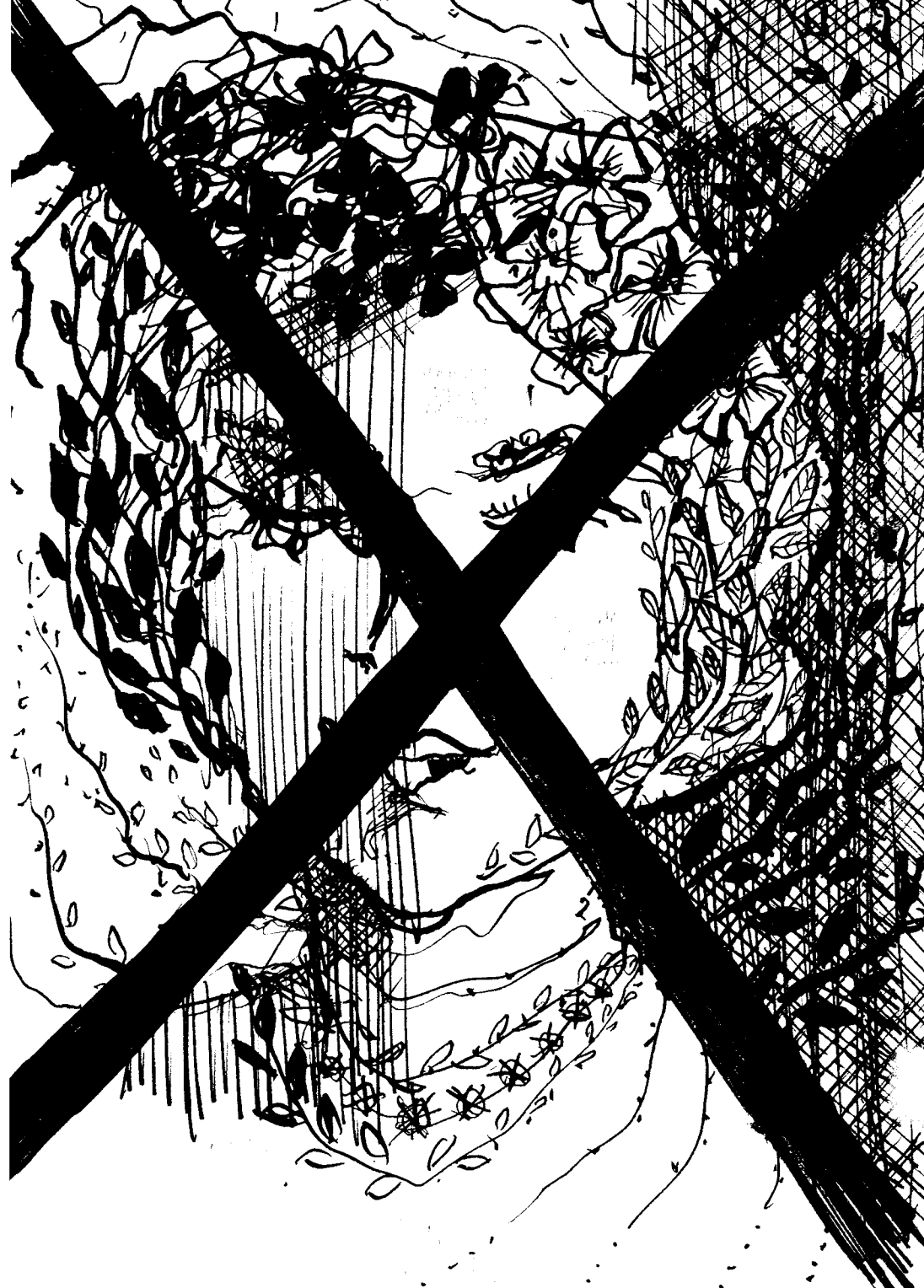
9.

Ми йшли до зустрічі, чи доля нас вела,
любове?

Чому на зрубі губ не зацвіли слова
в розмову?

Лиш карі погляди плили з очей
обом нам,
і вечір дотикався до плеча
безмовно.

Чому на зрубі губ не вирости слова
в розмову, —
ми йшли до зустрічі, чи доля нас вела
любове?

II.

*Від півночі зірветься халепа
на всіх осадників сієї землі.
Єремія, 1. 14.*

10.

Мені свідомістю тече ріка минулого,
камінням падають роки,
усі пророцтва і прокльони збулися
під дотиком злощасної руки.

А день давився голодом і глодом,
на обрію застряв червоний крик,
як ніж між заходом і сходом,
як кіл у горлі, як сухий патик

у щелепах доби німої, без'язикої,
що гнулася під карою бича.
І сунули ряди з обличчями безликими,
аж тріснув від напруження обруч Збруча:

і глянули чашки дірjavими очиями,
які згортав під себе тридцять третій рік,
і повертав до заходу десницею,
і проклинав западинами щік.

11.

Від півночі на всіх осадників землі
халепа хлинула хлющем на хижі,
в хурдиги закувавши кам'яні
життя людей, вмисивши в чорних діжах

надії, сподівання і думки
в глейку смоли страху і недовіря,
і, викрутивши з коренем язик,
хурделила кругом старе ганчіря

німих, і без'язиких, і сліпих:
що з ям ротів кляли густою кров'ю
і кидали до неба кулаки,
вгрузаючи в роки безмовні.

А стиснені між ребрами серця
ще хлипали надією на ґрати
і билися від сина до отця,
щоб пережити й переждати.

12.

І я тягнув стерниною життя
своє дитинство з полину і м'яти,
відвертість віддираючи з лица,
щоб лихо переждати.

Моя дорога різала горби
від хати до міської школи,
де тільки падали мої сліди —
берези виростали білорі

і товпились гуртами в сорочках,
виводячи пісні заленогорлі,
гойдаючи на білих раменах
буханку сонця разову. На обрій

лягали відпочити вечори,
крутилися нормально пори року, —
природа надихала з чистоти,
аж серце корчилось під боком.

Хотілося втекти в краї берез
від поглядів, що ликом проростали
з чужих очей, — але стежок і меж
"не відали й не знали".

13.

Не відали стежок ні меж
в сади любови,
де чорнобривці видихав з грядок
світанок чорнобровий.

Де кільчилось насіння сподівань
в кубках фіялок,
що синім світомгнулись по плотах
в ясний світанок.

А ти виходила у ті сади,
моя любове,
і прикладала свіжу ласку губ
з росою слова,

переливаючи з левади і гаїв
живої плоті.
Я зачерпнув дівоче джерело
твоеї статі.

14.

Тяжким бульдозером котився час
і вигортав каміння й глину буднів,
виклепував залізний парастас,
втискаючи по день сирий і судній

у землю селища, халупи і хліби,
зашморгуючи димом до безтями.
На небі ранами являлися знаки:
кометами, вогненними хрестами,

петлею і горіючим ножом,
що падав з висоти, щоб перетяти
плянети нашої спотворене лице.
А на землі являлась Богомати

на шибках заялзених хатин, —
і липли погляди тривожні до ікони:
вмивали душі від тяжких провин
водою каяття мужі і жони.

15.

Зеленими стежками ходить молодість,
зеленими стежками навмання,
настоянім нічним здоровим холодом
зганяючи спання.

І хлопці верхи їхали крізь літо
на попас в конюшинові поля,
а коні ніч толочили копитами,
аж стогін проривався іздала.

І, спутавши гнідих, стягали дрова
на вогнище, що пропікало ніч —
дихтіло запахом кори дубової,
і пухло картоплиння на вогні.

Пісні впліталися у коси ночі,
аж біль вдаряв об місяця чоло,
а ті, яким кирвавиця у боці,
в підпілля падали на дно.

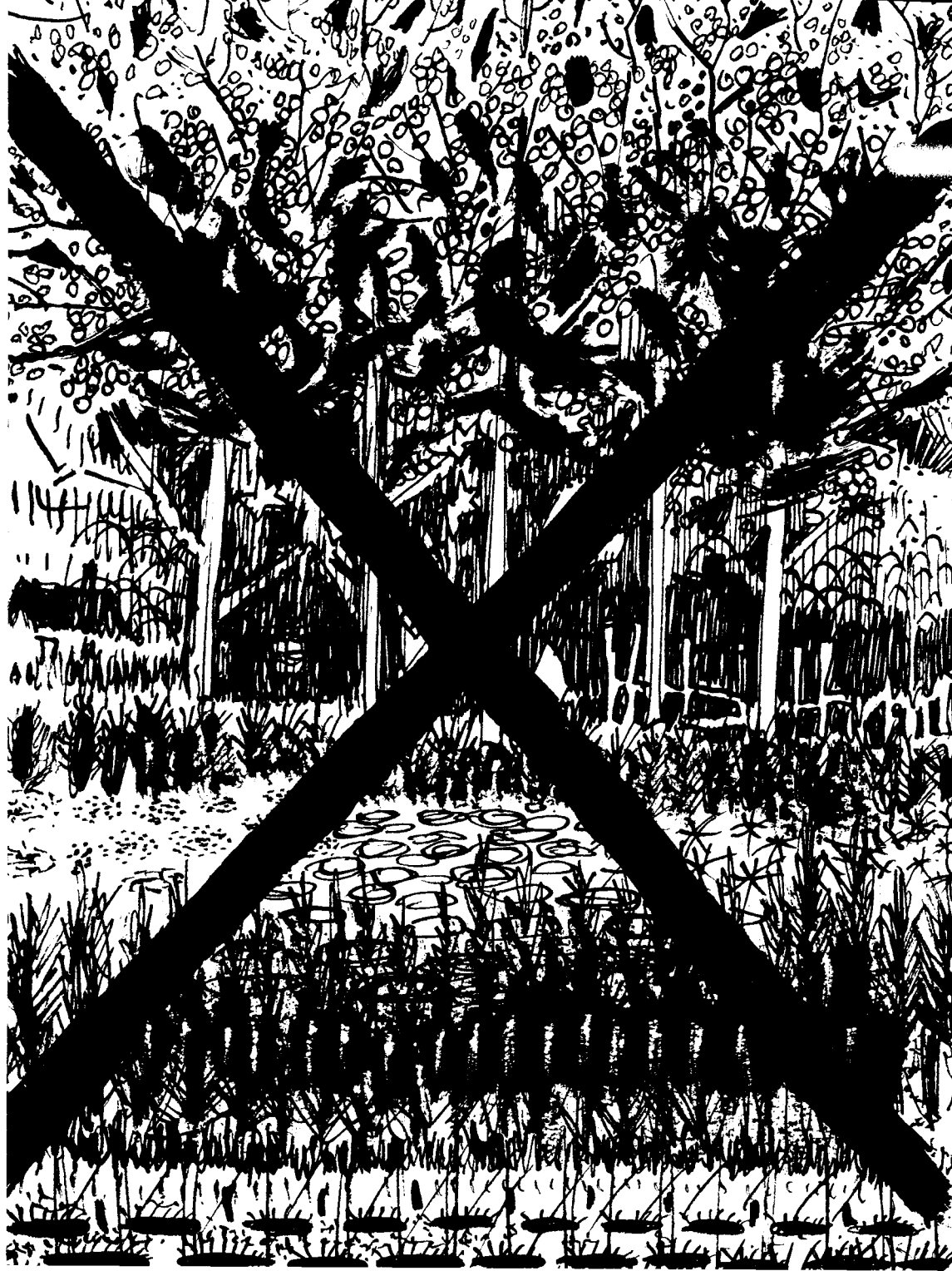
16.

Хай божий бич мене скарає і поб'є,
якщо забуду я тебе, любове,
нехай обвалиться життя моє,
як вимовлю лукаве слово.

Хай сволок гніву трісне в вишині,
нехай злетить прокльонами каміння,
хай тисне серце аж по судні дні
розлуки нашої коріння, —

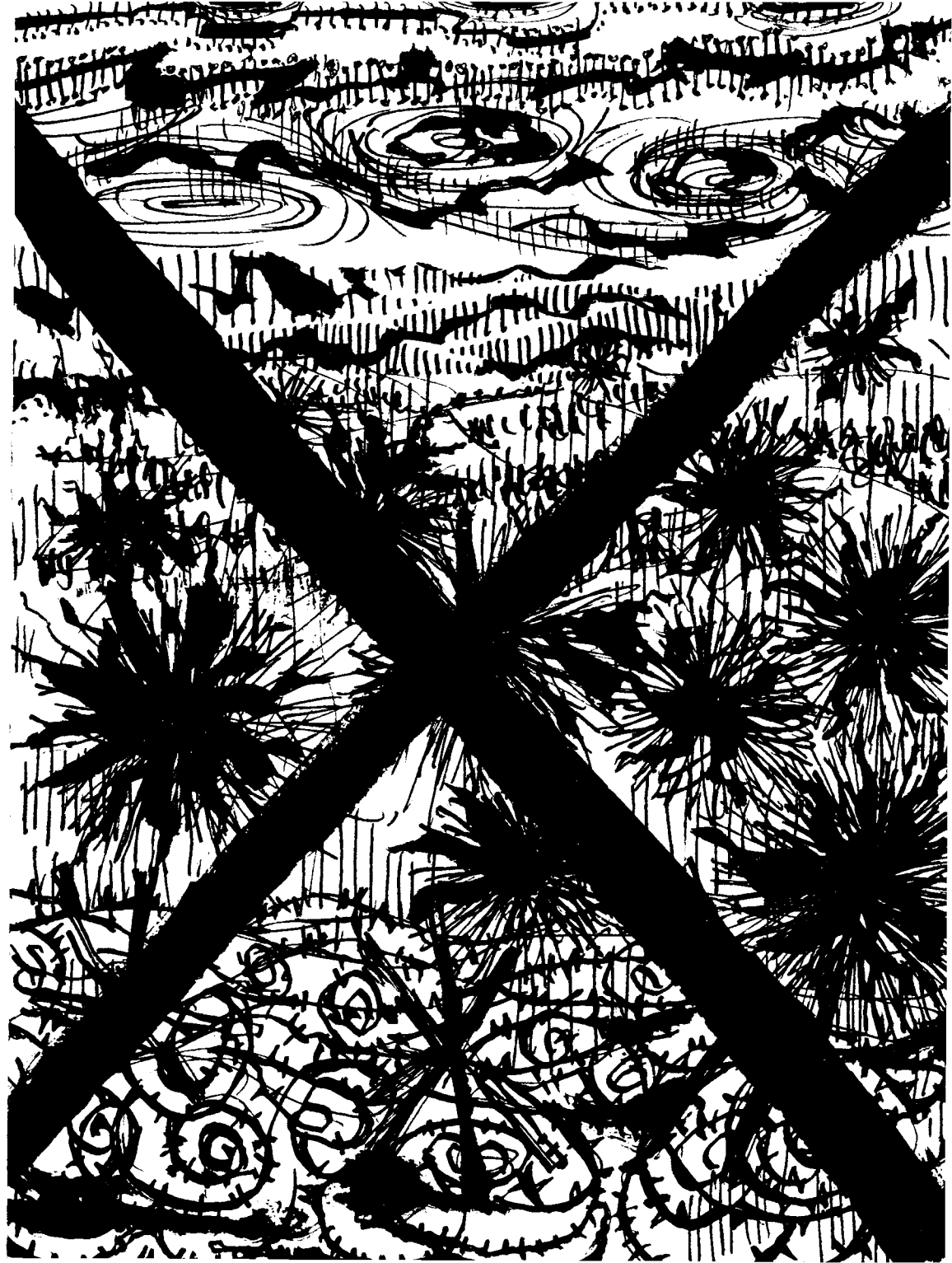
якщо забуду я колись той день
розпукою пробитого кохання,
коли в вагоні вивезли тебе
з мого зеленого життя — в заслання;

якщо забуду я колись ту ніч,
що голими грудьми в вагоні била,
як погляд твій, роздертий на вікні,
стікав у глек свідомости чорнилом.

17.

тоді на горло наступив плянеті
злорадний сорок перший мов жандар
і рогом місяць передер верету
звисаючих згори розмоклих хмар
мотори ревом розорали небо
рубали кругляки зірок
спростовували розгинали ребра
орбіт прив'язаних з рудих висот
залізом різали шрами гадючі
на грудях прогорілої ріллі
кивою кривдою кривавив з кручі
іржавий місяць до землі
і на левадах дико процвітали
гарматні вибухи в риданнях дів
і чорним раком свастика вросла
в глейкий кордюк червоної зорі

III.

*Се надходить хуртовина
гніву Господнього...*

Єремія, 23. 19.

18.

Вже осінь била косами дощу
рубцьовані розмоклі плечі поля,
лахміттям хмар втирала вись мутну,
і вітер гнав по обрїю тополі.

І пригортало жовтим рукавом
розчулені тополі дике поле;
по закрутах між гострим вапняком
збігала Стрипа гола.

З бучацького Підзамча проклинав
і вивергав шорстке каміння замок,
крїзь діри в мурах грізно пропихав
минулого німі чашки в світанок, —

котилися його прокльони у низи
і тяжко падали в свідомість перехожих,
а діти байдуже на кониках з лози
скакали у майбутні загорожі.

А я подався з житнього села,
щоб жити каменем в бучацькому подолі,
де з ранку до полудня прогортав
округлі цифри в торговельній школі,

24

яка хребтом вросла у гору,
накинувши на плечі тінь дубову,
до Стрипи ратуш кликала стару
провадити тяжку камінну мову.

19.

В неділю рано згорблені куці
по обрію котили камінь сонця,
у сутінку на Круковій горі
мене північний вітер оголомшив.

На кручу розсипався монастир,
і зрада Крукова кривавила від мурів,
текли в притворі ранами хрести,
і час здирав святим камінну шкуру.

Клячали над руїнами дуби
і відправляли утренью монашу,
і їх тяжкі дубові голоси
вдаряли в мідяну досвітню чашу.

Від вітаря підносив монастир
свої проколені віками руки,
стелив молитву від землі на мир,
благодарив свого Творця со духи.

А люди прикладали спомини до стін,
легендами замотували кручу,
про те, як братчики опівночі в куті
складали під каміння душі,

як на престолі в оставленіє гріхов
згоряла жертвою остання богослужба,
сіє єсть тіло і сія єсть кров,
одвічна ненависть і вічна дружба:

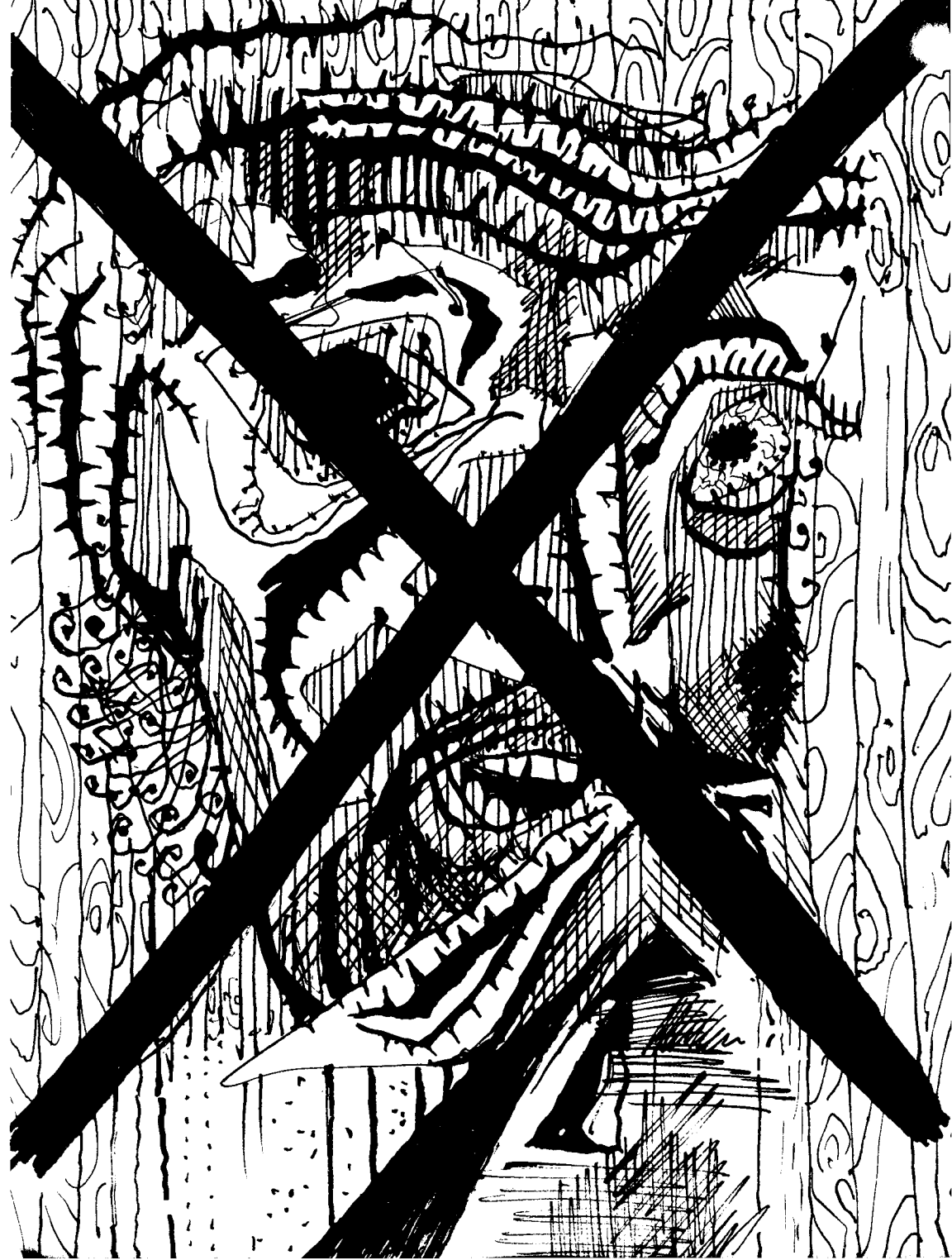
і я тоді схилився до ченців
і відчинив кивот землі руками, —
"благодареніє на вас віків!
Я слово тут посіяв поміж вами", —

лагідний голос мирром впливав
устама вчителя по гинищу і рині,
а він лежав прибитий на дошках,
аж тіло обросло камінням.

"Я слово кинув на прісні серця:
тепер пора у рай земний ступити".
Учителю, дозвољ коріння спід ребра
і цвяхи вийняти і землю обтрусити.

І я тоді підняв його з дошок
і посадив на камені в притворі,
помивши ноги в ранній холодок
і губкою з обличчя стерши змору.

А рай земний, учителю... пробач...
дві тисячі вже літ тривала спека,
що пропекла уми, і пам'ять, і серця,
і знадами чужих джерел далеких

гонила нас з одного краю в край,
аж ми ногами землю затоптали,
і слово не могло рости крізь наш відчай,
і ниділо сухим насущним жалем.

А тих, що причащалися від інших вод,
ми крізь костир у вічність провозжали,
мечем несли спасіння від скорбот,
аж кості людности стекли в канави...

А тих, що віру з інших глечиків пили,
за горло інквізиція свята душила
і душі прибивала на стовби,
аж кров на обрій бризкала крізь жили;

і слово, кров'ю скроплене, в церквах
іржавіло у зашморгах кадила,
в тяжких кіптиннях черствіло на вітварах
і перші пахощі свої губило.

Отож, учителю, за рай пробач...

20.

І ми пішли з учителем в низи,
вітаючи людей недільним співом,
та люди, биті шнурами злоби,
давились на шляхах камінням гніву,

і плечі їм шмагав шерсткий шаркан,
в'їдалися шрамів шарлатні шпуги:
шабаш, шаламатня, і готський шарлатан
душив на шанцях і тягнув попруги.

А люди гналися на берег небуття
і падали в непам'яті чорнозем, —
ніхто учителя не бачив і не знав,
і серцем гуркотили грози.

Тож я повів його до міста на гору
і примостив у церкві Миколая,
щоб жив з вітражами і поростав в кору
старої тиші під святих-святая.

21.

І знову тяжко задихалась ніч
тривогою і випаром розпуки,
і знов гестапо било гонталі
у мозок гетта. З ними гої на бруку

місив германський глей на стогоні людей
і грисом вибухів засипував квартали,
мов дріжджі, ненависть росла в серцях
і злобою по обрій розпухала.

І з кожним пострілом чиясь душа,
мов камінь падала в долину Авраама;
здирав живим подобу людську страх,
і крик крізь мури виростав стовпами.

Я рано відіслав безсонну ніч
і вибрався до церкви Миколая,
але учителя у храмі не було,
лиш тиша черствіла в святих-святая.

І я повів по мертвих вулицях
свою журу, вишивану у квіти,
аж під криницю Соб'єського нараз
на Колійовій вулиці помітив,

як до асфальту тілом приросла
з гебрейським профілем забита жінка,
розкинувши по світі рамена,
а збоку плакала її торбинка:

коралями, шпильками і теплом
малих прикрас жіночої природи;
а вчитель мій навколішках стояв,
збираючи минуле свого роду,

збираючи розбиту на куски
німецьким пострілом жіночу чашку,
жіночі очі, мозок і думки,
зав'язані в густу червону стяжку,

що кров'ю випливала з голови
і скаргою текла в мою свідомість.
Дочко Ізраїля, прамати, прасестро!
Нехай відкриються долоні незнайомі,

і хай знеможені нетлінності твої
приймуть в полотна благости і ласки,
хай розплітають лагідні пісні,
як коси голубої казки.

Дочко Ізраїля — спочинь навів,
хай буде вічність добра й голублива,
і я тебе колись зустріну потойбік,
щоб гоїти минуле нещасливе.

22.

Тож я підняв учителя з землі,
і ми пішли на Стрипу берегами,
і постили три ночі і три дні,
вмиваючи вини своєї плями.

На третій день, мов скарга, потекло
крізь наші горла лико безголосе,
і ми обличчями до сонця приросли,
аж парували суплікацій роси:

якщо цей світ творився з небуття,
учителю, на образ і подобу,
то злочином і на Його руках —
невинна кров, жорстокості і злоба.

Якщо цей світ творився для добра,
щоб люди йшли дорогою любови,
щоб кидали до зустрічі гілля,
і квіти приязні, і листя яворове, —

то як тоді прийняти Вавилон,
Єгипет, Рим і похід Джінгісхана,
що з волею всевишньою Його
реве доба, мов незагойна рана?!

Учитель мій хилив тяжкі літа
і прогортав напам'ять книгу долі:
"Він вивів вас до світла з небуття
і дав свободну волю".

23.

Стирали людям людяність з облич,
здирали їм з плечей лахміття гідности,
а ми з учителем на вивертах вулиць
шукали проблеску погідности.

І впало на дорогу впоперек
горласте: "Hände hoch! Піддатися!"
А ми побігли в тіяву дерев
і віттям захищалися.

І вдарили з тяжкого нагана
два постріли, побивши тишу оловом, —
ще раз учителеві під ребро,
мені крізь голову.

24.

і ми вросли обличчям до землі
пісок непам'яті посипався до кручі
і глина забуття ліпила почуття
волосся ночі затикало очі
текло до

підсвідомости

на дно

затерпли спомини затерпла пам'ять
і збайдужіння згусло на вапно
пітніло
каменем чоло

25.

з усіх сторін валився тягарем
недомислимий нескінченний простір
і в потойбіччя небулощипин
у землю тонули дочасні кості

і північ виливала черпаком
смолу тяжкої темряви і тиші
тоді до нас несміло підійшов
малий хлопчина спід старої вишні

і черевики з ніг обом стягнув
накривши стопи пожовтілим листям
і взяв свою пощерблену судьбу
на голе вітрогіння падоблиста

як прохолодь холола на чолі
і ранні зорі тяжко голосили,
учитель мій підвівся із землі й
несмертністю духнув у жили

тоді притомність потекла назад
вливаючись в судини тіла
я повернув з пустині нежиття
і рани в пам'яті боліли

26.

І знов на горло наступив планеті
(заткавши рот ганчіркою димів)
тяжкий, злорадний сорок третій, —
і різали уздовж шрами фронтів,

і кидали між Києвом і Доном
снопами вибухів, хлющем пожеж,
і гнали за колонами колони
до потойбічних диких узбереж.

В гертанці глинищ глухо гуготіло,
глушило галич галасом гудків,
і гіркла гижа у чавунних гільзах,
гіржала лють заржавілих ножів;

а гаддя цівок гнулося в галяви,
гугнявіла на обрій гавкотня гармат,
гвоздили бляху віддалі гвіздками
ракетних пострілів. І кидали стократ

яркі гранатні китиці і квіття
по голих межигірях і степах:
і вбилася Німеччині й Росії
колом осиковим УПА.

27.

І я благав учителя в ту ніч
пройти стежками нашої недолі,
вмочити пальці в глину протиріч,
в чорноземі дочасного подолу, —

і щедро кинути у ці низи
з буханки щастя декілька округок,
що нагинають вічності столи,
де живляться немертні душі.

Бо ж вивести до світла з небуття
і дати вільну волю,
без всевидючости і всезнання,
без цілі існування і без долі, —

це кинути на бездоріжжя немовлят,
створити недовершені істоти,
що грузнуть без доцільности буття
в порочностях своєї плоті!

Він, кажеш, вивів нас до світла з небуття,
закутавши у сумніви й тривогу...
Ми ліпимо самі ці глечики життя, —
не все тут діється по волі Бога.

Пробач, учителю, блюзнірство слів,
це наших душ червоні дикі квіти, —
бо, натягнувши мотузки орбіт,
хтось сотворив жорстокість в цьому світі.

28.

І він, ображений, переступив
на стежку у неземне царство,
а я йому поклав упоперек
колоду скарги і бунтарства:

колись, вмочивши пальці під ребро,
Тома ділив, учителю, з твоєї долі;
приймавши страсті, воскресіння і любов —
діли тепер себе у наших болях...

До потойбіччя легко перейти,
вгинаючи сандалями орбіти,
але дозволь ломити хліб і біль
у царстві цього світа.

Нам тільки випадково у житті
у вічі гляне щастя чорноброве,
дівоchim поглядом постелиться до ніг,
махне косою першої любови, —

щоб вирвали його з корінням на весні
і кинули в сибірське вітрогіння,
щоб в серце западала яма самоти
і обсипалася камінням.

IV.

*Щоб не викинула вас земля,
як опаскудите її.*

III. Кн. Мойсея, 18. 28.

29.

Ми йшли до зустрічі, чи доля нас вела
хребтом дороги?

З вугілля ночей місяць витлівав,
і жужель буднів сипалась під ноги.

І липли глиною до наших підшов
тяжкі сліди і крик на полі Скитів,
азійський вітер дико хилитав
безлику долю на побите жито.

В непам'ять падала глуха луна
копит залізної варязької комоні;
сліпець бандуру на розпутті розпинав
і кидав на Хмельницького прокльони.

Мов чорний пень на зрубищах віків,
мов пляма на свідомості і звада,
мов відгомін напухлий і глейкий, —
трухлявіла в майбутнє чорна рада.

І досі ще моталося в ногах
будяччям зради, підлости і лепом,
хоч на могилі чистив і рубав
стару гетьманщину Мазепа.

Калюжі темряви текли з чашок,
і кості тяжко гупали вдолину,
щоб відпочинку і спокою не було,
щоб не загоїлась повік стара провина.

Крізь пам'ять, крізь ущербини, крізь дні —
вилазило до нас з минулого сновиддя,
прив'язувало кроки до землі,
випалювало мозки до непліддя.

Ігнулися до півночі хребти,
і падали обличчями ікони
на глину послушенства і клятьби
на вірність у безликості до скону.

Безмовно западалися в нутро степів
істоти без наймення і подоби,
бо мова потекла по вапняку зубів
глевкою масою лукавства й злоби.

І сохли під спекою уста
потріскані, мов вирвища криниці,
і ямами ротів темніли на полях,
а в горлах виросла гірчиця.

На шнурах пересохлих язиків
північний вітер бив облудні гімни
хвали і величання для братів,
що старшобратні й людяності. Гнівню

стояла гордість наша на степах,
забута і плямована віками,
опершись головою в небеса,
вгрузаючи у камінь.

Оце мій люд, оце моя земля.
Колодязь сорому, і болю, і надії.
Цямринням западається в поля,
то наповняється, то знову порожніє.

30.

*Прийди вселися в ни, очисти ни
от скверни всякія, о Блаже!
Омий їх од гріховної вини
і в потойбік одкрий вітражі.*

Зітри їм з пам'яті жорстокості і зло
і приложи до рани льон любови, —
хай їхній біль спливе полудою на дно
і заросте ляменами обнови.

*Ни ісціли, Святий, і посіти,
от беззаконія і от гріха очисти.
Під лико підсвідомости дихни
перлистим, перламутровим намистом*

блаженних слів, солодких сподівань;
і ласкою ласкавої десниці
введи їх до найвищих причащань
щедротами нескортої криниці.

31.

Такі учитель голосив слова,
закутував у полотно молитви,
мандруючи зі мною навмання
полями болізни й гонитви.

І я до нього нахилив бузок
жури своєї, жалощів, любови —
який водою споминів промок,
набрякнув до болючої розмови:

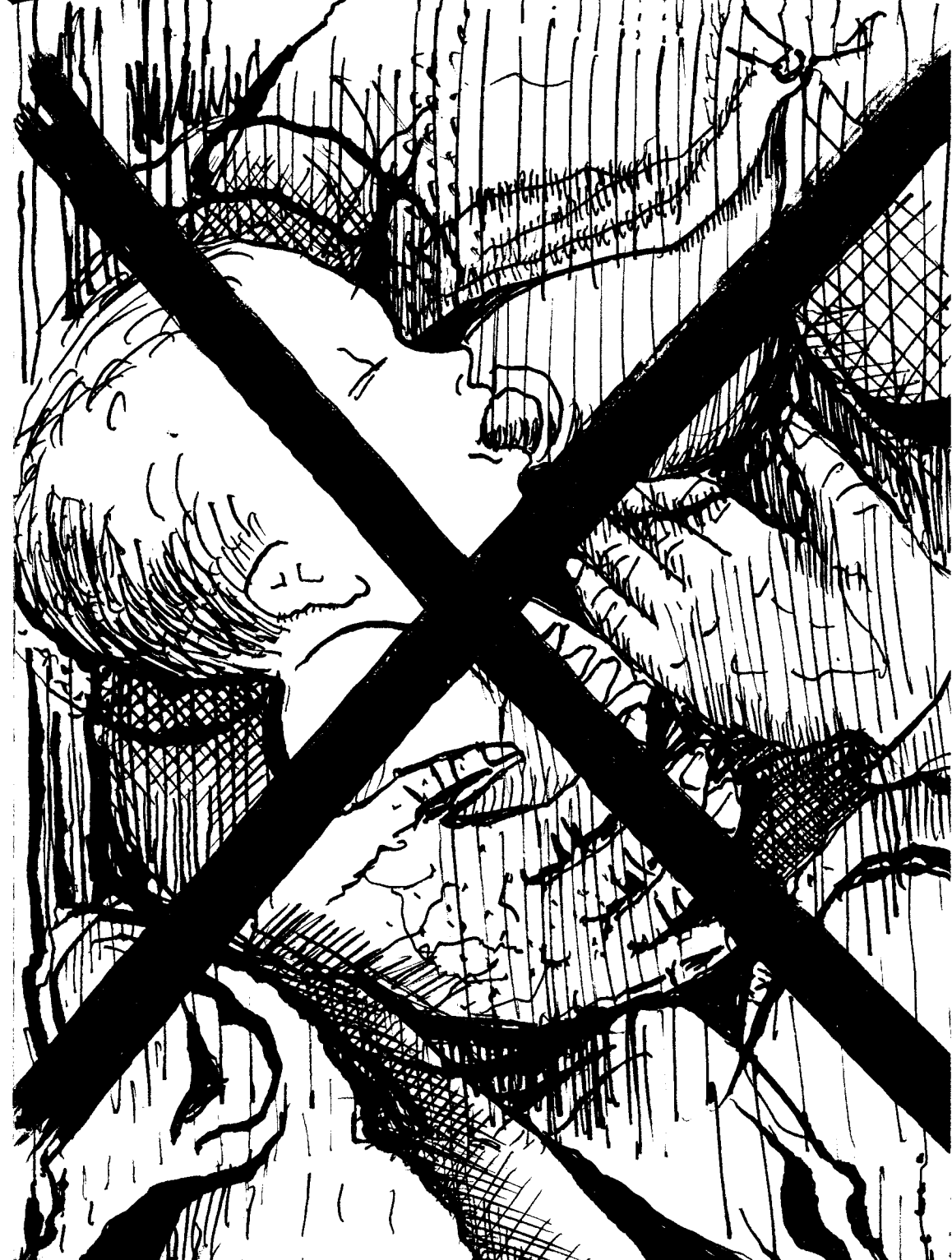
вона калиною росла в садах,
шуміла косами на калиновім зрубі,
крізь вечори білили рамена,
червоно спіли кетягами губи;

вона надією була в житті,
дівочу плоть тулила спідницями,
і теплий чад любовних почуттів
будила тілом; за семи ріками,

за горами і над полями ніг
зачаття повнило подобу.
Твоє єсть царство. Твій є сонцебіг.
Моя Марія, плід її утроби.

32.

Бо пам'ять — це криниця споминів,
у ній лице її збережене,
несу його життям надломаним,
і черти в пам'яті вмережені.

Спливають пальцями схвильовані
дівочі коси в гавань білу,
до рук моїх, мов тісто споминів,
прилипло тіло.

33.

Отак свідомістю текла вода
далеких марень першої любови,
змиваючи намул думок до дна,
до ріні спогаду, до крові.

Учитель мій замислено минав
хати, нанизані на шнур дороги,
і люд, побитий кривдою, спиняв
щоб із гертанок виполоти стогін.

Над чорною утробою Дніпра,
де темрява всідала в ями,
учитель дівчинку підніс з рова,
обтер засохлі на обличчі рани

і душу їй до тіла прищепив,
немов ромашку в довгу русу косу,
щоб вивести за руку у степи
в траву надій, за горе безголосе.

■

В конопляних мішках шляхів,
в шорстких веретищах майданів:
лежали жони і мужі важкі
і обростали в рани.

Учитель переходив над Дніпром,
схиляючись до їхньої скорботи:
ломив їм тіло і давав їм кров
своєї плоті.

34.

Прибиті криком до землі
лежали покотом мужі і жони,
і їх тяжкі обвалені тіла
вгрузали в черево червоне

пожарищ, жужелиці і золи,
ржавіли лишаями тліні,
аж від обпарених подоб
лишались безподобні тіні,

щогнулися від вітру слів
облудної північної повії, —
хай ріже блискавка, хай громить грім,
хай пропаде і з рокотом скурвіє!

35.

Слід 33-тього ішли без тіл
і чорними ротами прилипали
до пам'яті. Тепер нащадки їх,
тяжкими кроками вгрузали

у жовту глину жовтої зневіри;
а вчитель брав від них дрібки надій,
згортав у спорожнілі шкіри
і повертав на хліб і сіль.

36.

На хліб... вилазили нараз з землі
і дерли темряву мотори
червоним партизанам і бійцям
кривавили крізь чола зорі

вони взяли учителя на горб
заткали рот ганчіркою зневаги
на мотузі підвісили на стовп
до кручі зла хитнувши рівновагу

щоб не давав голодним хліб і кров
своїх надій добра і милосердя
учителем у зашморгах хуртеч
жорстоко обертала жердя

і хлинуло з усіх боків
порочними глейкими образами
і марища тиснулися німі
щербатими устами

замотували в лико язиків
слизькою слиною лизали мислі
і били безпощадно по лиці
лукавим поглядом очиць обвислих

аж протікало у смолу думок
і марення і хворої уяви
як кидали зневажених жінок
в обпарені жагою ями

і тягарем кривих солдатських тіл
лягали зверху і тиснули в глину
скрипіли милиці іржавів йод
і гупало у мозок безупину

важкими ступами нагих задів
аж в сінях суглоби сухі рипіли
від стегон віддирали спідниці
і сорочки конопляні від тіла

і відкривали ноги до небес
обличчями стікали вії
(я в чорних косах серце замотав)
не йди, не йди Маріє!

37.

Учителя надосвітку вітри
в вогкі полотна мряки завинули,
і він заснув з надіями людей,
заснув з сучасним їхнім і минулим.

А я крадьком до нього підійшов,
одрізав шнур од шиї,
помазав просьбою його чоло:
збудися і прости їм:

збудися, і прости, і не лишай
нас тут самих в доземних вітровіях,
ми не шукаємо довічного життя,
а вічної надії;

не відходи, учителю, у смерть —
прийми дочасні будні,
бо кращий гніву людського бурян
від стогону глухих гугнявих бубнів,

що котиться щоденно з небуття,
як тільки вдарить серце чоловіче
об шкіру жовтої уяви і бажань,
натягнену на потойбіччя.

38.

Ми під казармами її знайшли,
коли над хлопчиком ломила руки,
накинувши на втомлене плече
тягар біди і довгої розлуки.

Я затривожено припав до ніг,
цілуючи тремтячими устами:
моя любове... я прийшов
далекими світами...

Марія глянула спід чорних вій
роздертим ликом здавленого болю,
і я побачив на її лиці
сліди недолі,

що видерли з лица красу,
лишивши голий слід падіння, —
мені стиснуло горло на ходу
розпухле голосіння.

Вона тоді хлопчину підвела:
"Оце наш син, що виріс в цій мерзлоті,
візьми його на гарний білий світ,
бо я наказана гріхами плоті..."

І в темнь провалилася густу,
прорвавши дикий стогін ночі.
Я кинувся за нею у пітьму,
аж сліпота ліпила очі.

Але її ніде вже не було,
лиш тиша черствіла у глині.
І ми сумні вернулися назад,
щоб допомогти дитині.

39.

*Карочко моя безкрая,
нуждочко страшна...
Хай божий бич мене карає
до кінця!*

*Ясочко моя безмова,
горенько моє...
Як вимовлю лукаве слово,
хай поб'є!*

*Щіпочко, моє поліття,
тугонько свята...
Нехай уста мої заціпить
німота!*

*Вузькі бо ті двері
й тісна та дорога,
що веде до життя.*

Матей, 7. 14.

40.

О, земле рідна, ти вже за плечима,
затмарив сонце крик твоїх синів,
птахи клюють недолю на калині,
голодний звір у полі почорнів.

Криваві зорі світ загородили,
і не було вже вороття мені...
То я пішов дорогами крутими
черпнути сонця в чужині.

41.

З потятої пропеллерами висі
стікала сіра сукровиця хмар
на поруділі ребра черепиці,
на спарений пожежами бульвар,

який давився цеглою і стопом
розвалених ушент домів, —
і на руїнах сивої Європи
я доглибинно зрозумів,

чому пручалися до неба вгору
слід каменя худі церкви,
і готикою тіл кололи зорі,
аж ранами спливали корогви,

як кров перейдених процесій,
як віск забутих молитов,
текли Німеччині на плечі
з гугнявістю промов...

На мурах гинула всесвітня трійця, —
берлінський янгол тільки височів
з порізаним обличчям гаккенкройца
і рясом дротів.

42.

Суворі люди світ загородили
(усі дороги йшли ніде),
батіжжям гордості обличчя били
і кидали зневагою в лице.

І ми пішли безлюдними шляхами,
минаючи черствих людей;
учитель залишав нас за гаями
і йшов по милостиню до осель,

накинувши на плечі мокрий присмерк,
щоб молока для сина чи хлібець...
Але нерадо краяли надлюди
з твердих сердець.

43.

*Зелене листя вітер сушить
від лукоморя до гаїв,
зелене сушить і розносить
руками потічків;*

*один листочок до сердечка,
один на груді впав,
а третій від біди і горя —
щоб сина курував.*

*Від погані і зла людини,
від виразки дротів,
щоб біле тіло не сушило
урочище вітрів!*

*Зелене серце, біле тіло
від ока злих людей —
зелами слова замовляю
малих дітей!*

44.

І дерли літаки ганчіря неба,
і дірами летіло груддя бомб:
стікала голосіннями планета,
здригаючи хребтом.

З корінням виривало стіни,
валило тишину склепінь
і розкидало між камінням
людинолику тлінь.

І не було куди ховатись,
ні сина захистить мені...
Аж чорний вибух впав на плечі,
прибивши до землі.

І потекла в мою свідомість
густа і тепла тлінь,
підрізало червоним ноги.
І тонуло в глибінь,

тиснулося у землю тіло,
всідалося на дно,
намокле болями хололо
в гірке вапно.

45.

Мене медсестри біло віднесли
в ребрасті звалища старого міста,
де дірами тягнулися доми,
бухтіли цеглою і тістом

вапна, і жужелиці, і смоли.
Роззявлено чорніла порожнеча, —
листочок тіла білого прилип
і знерухомів... тиша... темний глечик...

і голосіння дерлося в устах.
О, ні! Не вимовлю тієї мови,
що віднесе тебе до небуття,
не кину грудкою такого слова...

46.

Чи солов'ї тебе відщебетали,
що пусткою заріс мій сад,
що хаші самоти і жалю
здушили виноград.

*А чи тебе зозулі відкували,
що на осиковім колі
зів'яло сонце кучеряве
й застигло на землі.*

*Яка твоя доріженька смутна.
Під хрестиками і барвінком
склонилась чашечка твоя,
самотня голубінка.*

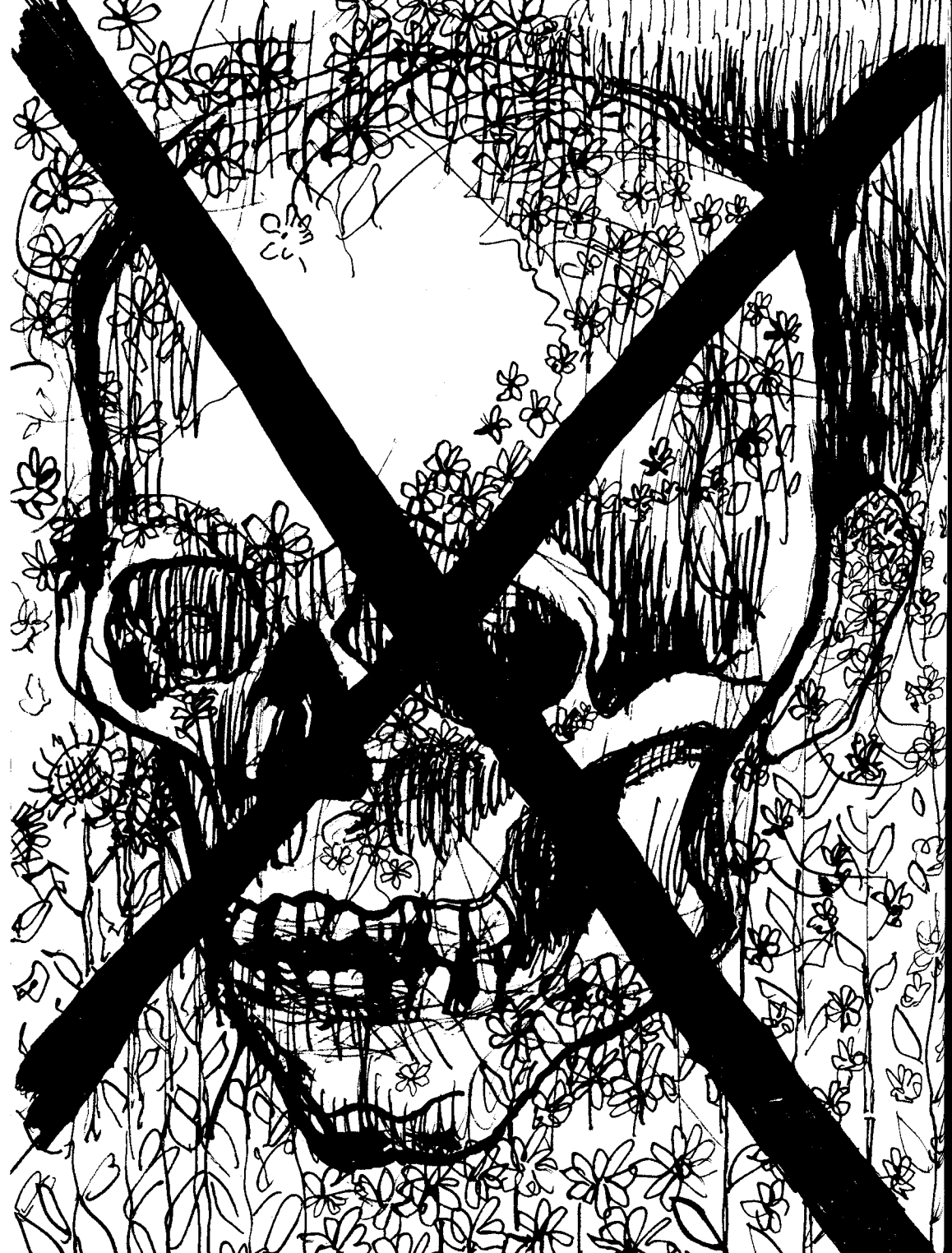
*Чи солов'ї тебе відшебетали?
Яка твоя доріженька смутна...
А чи тебе зозулі відкували,
і звідкіля тебе, мій сину, звідкіля?*

47.

Від голосінь моїх втихали громи,
відходила в історію війна,
в минуле загрузаючи бездонне,
що витікало жилами канав

в долину забуття. Сумирні люди
верталися з усіх сторін війни,
пробиті втратою синів у груди,
а в пам'яті — іржа вини.

І гоїли вапном на стінах ями
і прикладали доброту долонь,
аж сполоскавши стихарі вітрами,
підносились церкви слід оболонь.

48.

Здушивши в горлі голосіння голе,
толович під ногами жаль,
кусав мереживо розмови,
гамуючи печаль:

це не гнучке галуззя покаяння,
учителю, ні сповіді зола,
бо я не маю виразки сумління,
ні виразки гріха;

це не лоза чутливої покори,
учителю, ані містична кров,
це відчуття відчуження і змори, —
я на шляху десь віру загубив;

я на шляху десь... бо скрипіли в'язи
риштовань світу і його будов,
тріщали суглоби меридіанів,
трухлявіли підвалини основ;

бо лоем гусла людяність в людині
і капала в непам'яті горщок,
бо гніву каганець кіптів в долині
і сажею вкривав кору думок;

бо тесані роки зійшлися клином,
і почуття землі заплямив сказ
жорстокости людини до людини,
ворожости вселенної до нас,

що дихала мовчанкою і ликом
байдужости. Я віру загубив...
Бо джерело всевишне і велике,
прибіжище для спраглих і приплив, —

було рожевим витвором уяви,
чарівною легендою людей,
бо як тоді збагнути зло лукаве,
бо як тоді приймати смерть дітей?

49.

Від слів зажури заживали мури,
вставали спід землі доми,
голодні села обростали в зелень,
і хлипало з весни:

прозорі сльози падали в чорнозем
і кільчилились в жита.

Сонця з рум'янком — разові буханки —
лягали на столах.

50.

Ми, кажеш, з волею приймали
свобідно брати від добра і зла,
що ми самі дітей своїх вбивали,
хоч заповідь Його — не убивай;

І кажеш, що зарання смерть дитини —
не з жовтої жорстокости Творця,
а з нашої доземної провини,
що гіркне у судинах дня.

51.

Гіркий полинь, учителю,
твої мови.
Нестерпний, ізбавителю,
терновий

вінок життя, заплетений
галуззям долі.

Ми болем припечатані
в подолі.

52.

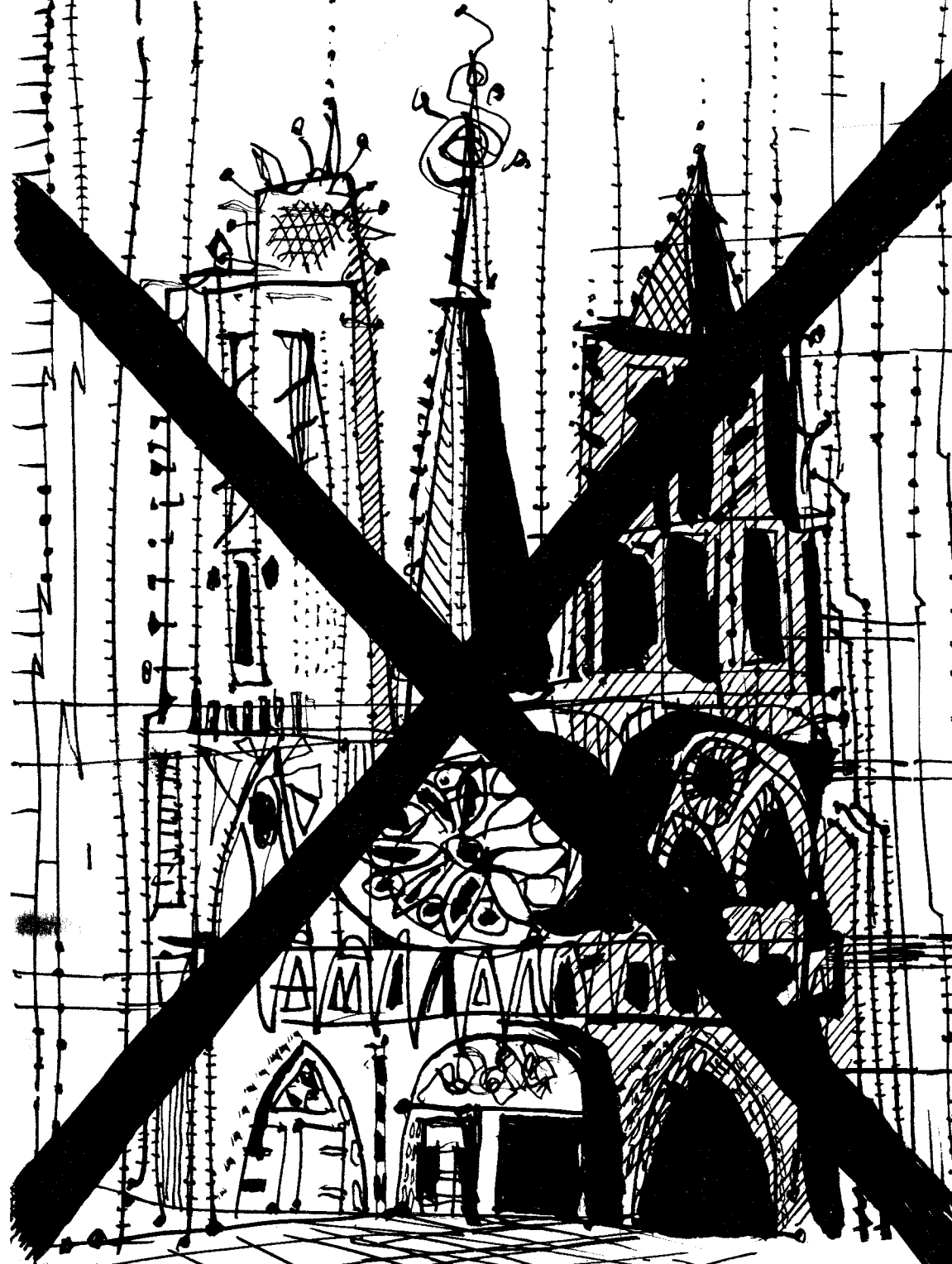
Ми, кажеш, відмовляємося брати
тягар провини і гріха,
зсуваючи вину на Бога,
де таємниця валиться глуха.

Що хочемо обмити руки,
хоч знаємо: єдиний гріх Творця,
що Він не дав довічно жити,
не привернув до нас свого лица.

53.

Якщо цей світ не стався випадково,
якщо не різали хребтів орбіт
всесвітні вибухи і катаклізми
крізь ями простору і ями літ, —

то Він, учителю, творив недосконало!
то Він провиною зганьбив своє чоло,
створивши смерть, створивши страх і болі,
смолу жорстокості і зло!

В глухій самотності конають зорі,
в сліпій пітьмі — планети і сонця,
в сирій непевності холонуть долі
і мертвіють серця.

54.

Хитка, учителю, ця наша кладка згоди,
я схильний взяти тільки пів вини,
бо хоч ми маємо, і вибір, і свободу, —
то Він в первопочатку зло садив.

Якщо ж не кільчилося буття в первопричині,
якщо його родила темрява і мла, —
тоді лиш осамітнена людина
несе сама тягар добра і зла.

1965/75

Післяслово

1.

Закутуючись полотном розмови,
ми перейшли Боденське озеро
до Ліндав, по воді.
Наші шати промокали тишею
і прохолодою,
що стигла між камінням,
осідаючи в глибокі зморшки
старовинних стін.
Вузькі вулиці тягнули нас в минуле,
що вливалось
відламками церков, руїнами
і споминами мощів
у сучасне,
відкриваючи обвислу темряву
майбутнього.
Ми з учителем присіли
при жертovníку
старого міста
і вложили наші почуття
і наші долі
в біле полум'я домів;
вчорашнє
просякало в завтрішне,
тримаючи чутливі терези сучасного

і балянсуючи
надію й сумнів
мореної війнами
людини.
Ми відчули,
як проходили крізь кості:
темрява і світло,
радощі і біль,
добро і зло, —
як крайні елементи
рівноваги
людського буття.
І заростали рани пам'яті,
і гоїлась свідомість
від м'якої м'яти
проминального.
І ми погідно
залишали Ліндав.

2.

Від тепла розмови
кільчилися на шляхах
доми,
від вітру слів
росли з землі
церкви,

до неба відкриваючи
листки вітражів.
Наша злагода
розою падала
на душі,
краплями очей
на темряву незрячих,
рідиною слуху
на глухих.
І люди віддирали з лиць
маски минулого,
ступали на поля
надій,
виходили провулками
років,
шукаючи пісень призначення,
будуючи ще раз
той самий дім буття,
втискаючи свої обличчя
на дошки свідомости,
бо їм:
життя приходить перед сутністю,
життя приходить перед усвідомленням,
життя приходить перед власним я,
життя приходить перед
усвідомленою сутністю,

як неіснуюча дорога,
як можливість.

3.

І я також відбив своє обличчя
на дошках часу,
та замість власної подоби
бачив
лишаї чужих облич,
які я зустрічав в минулому
і натягав на себе.
Я обтер з обличчя
лишаї чужих подоб,
і відпоров
від себе
підшивку минулого,
і відділився
від майбутнього Європи.
По набряклій шкірі
океану
перейшов з учителем
під мекіканське небо,
що топилося
густим гарячим сонцем
на руді халупи.

І там побачив дівчину,
яка ішла світанком,
відкриваючи
смагляве тіло,
відкриваючи
смагляву ніжність,
відкриваючи
дівочість, —
і стелила біле полотно,
гаповане піснями,
і стелила біле,
що запахло м'ятою рамен,
стелила до моєї плоті.
Я прийшов до неї
і зірвав,
мов ягоди,
уста,
прийшов
і пригорнув до себе
нагість
незаплямленого платтям
тіла;
ми ввійшли до себе
плоттю
і відчули,
як видовжуються

наші стегна
крізь понурі кам'яні тіла
старих богів,
видовжуються руки
крізь ацтецькі
обгорілі вівтарі,
видовжується стать
крізь майські піраміди,
в нутрощі яких
запхали людське серце,
щоб надвечір оживити
і зогріти
скам'янілу віру, —
крізь тіла танечниць,
крізь тіла святих на стінах,
крізь надії втомлених людей,
крізь їхнє щастя,
крізь майбутнє.

Тут я зрозумів
минучість нашої любови
і минучість нашої розлуки.
Я повірив у дочасну вічність
і відносність.
То не гнівайся, учителю,
пробач.

4.
По розлуці
ми нерадо подалися
на північний захід.
Де обвисле небо
натискало
на історію стодол,
кривавило
на бляху блискавиць,
які зсувалися на землю,
загрузаючи
в суворі черепи
скелястих гір.
Руда пустошня шкіра
Кольорадо
тріскала
під жовтим сонцем
і ятріла
ранами чагарників.
Суворі люди
втоптували
в ринь минулого
сучасне, —
з довгих прерій ночі
кликали

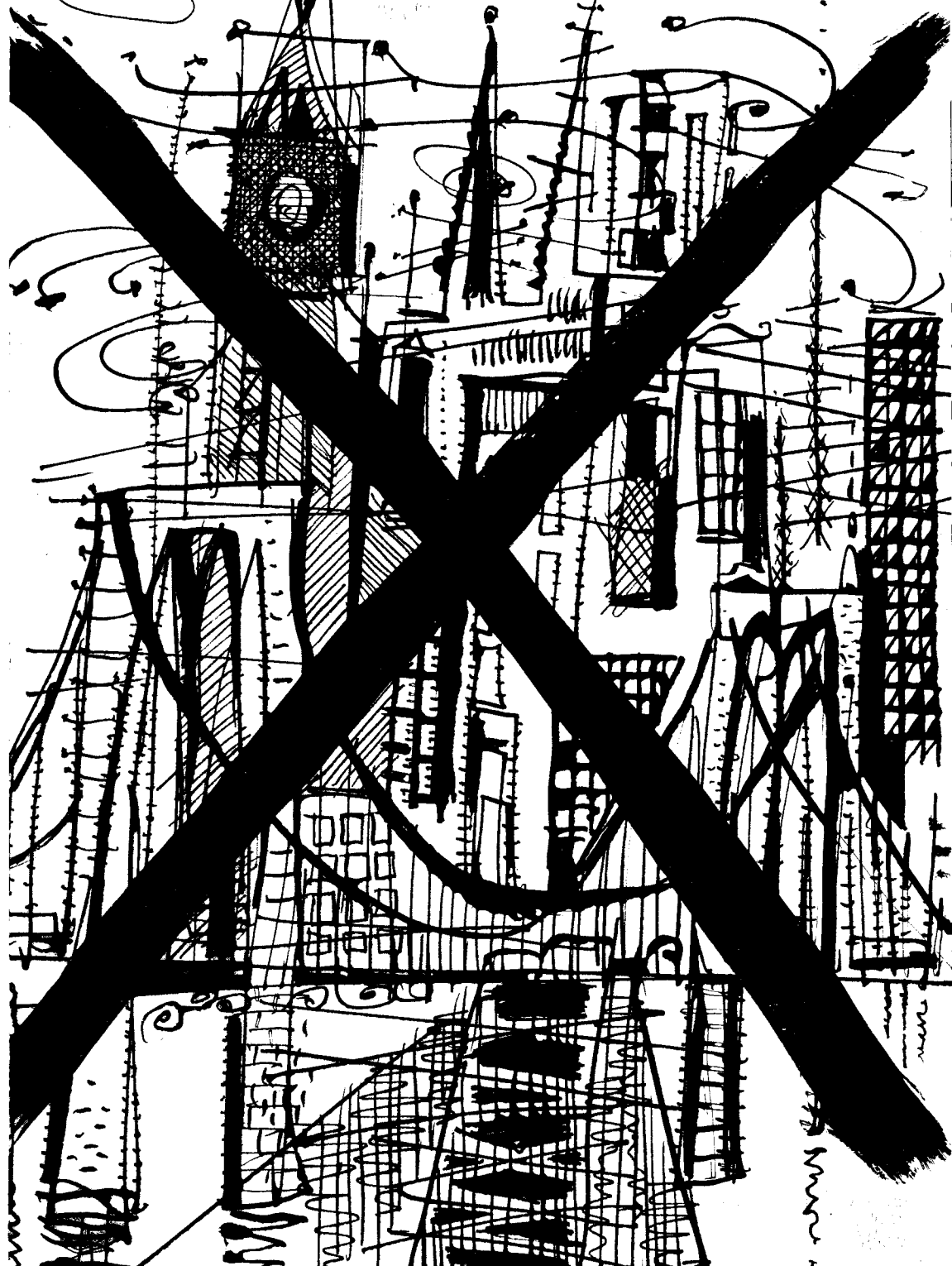

сновидні спомини
батьків.

І тут я зрозумів
тісноту і тягар
перейдених доріг.

5.

Звідтіля
ми подалися стежкою
на схід.
І нас вдихнули
кам'яні легені
хмародерів,
потягнули
в темний кровобіг
своїх судин,
де билося
ню-йоркське чорне серце.
Клапті ракен-ролу й джезу
падали з усіх сторін,
стягали
шмаття звичаїв,
здирали липу
обивательських чеснот,
стирали грим
підробленої цноти.

Грінвіч Віллідж
кидалось
у трибах дискотету
рвалося
в конвоєрі світел,
що синхронічно падали
на бляху музики.
Великий генератор тіл
вишарпував
жіночі груди,
кидав бедрами
на шпулі рук,
вимотував
вольтаж волосся.

Згодом
"діти квітів"
обмотали вулиці
і сквери
полотном пасивности,
м'якою вовною любови;
шукаючи малого місця
на землі,
щоб прихилити
бороди
на перса
молодих дівчат,

які стелили тіло
на розплетене волосся кіс
і кликали мужчин
покинути жорстокості
і війни,
покинути поживкле зло,
прийти
під сутінь їхнього кохання.

Тут я зрозумів глибини крові
і глибини тіла.
Тож не плач, учителю,
не плач.
Це дикі трави молодости,
не падіння,
молодости:
де сумісні висота й низини.
Все для нас, учителю, однаково велике,
все однаково мале.

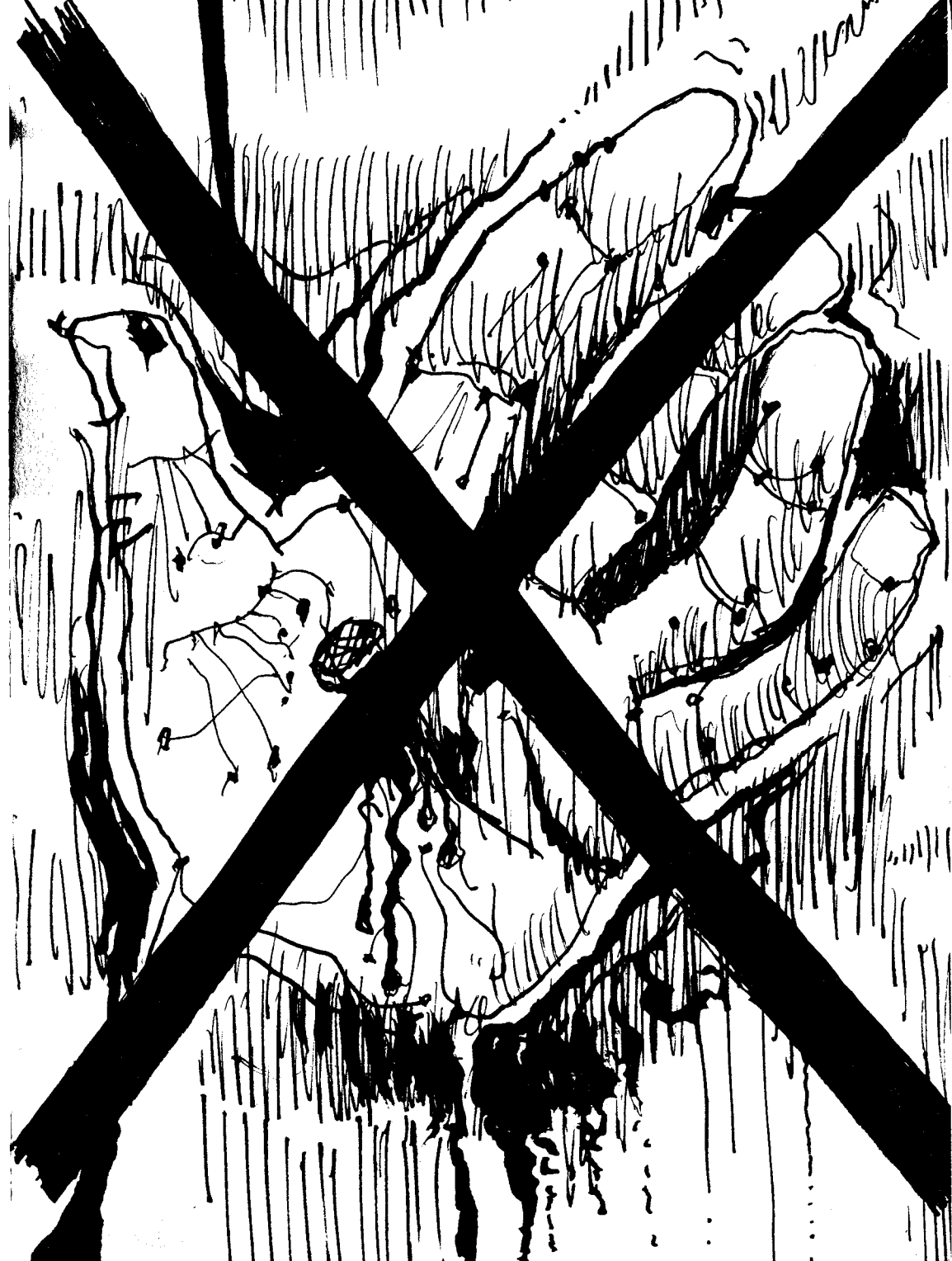
6.
Це життя, учителю,
це кладка
між минулим і майбутнім.
Бо життя, учителю,
це спадок,
що приносить

через простір,
через небуття і час,
любов Марії;
спадок,
що приносить спомин
про маленьке тіло
сина,
що росте бузком
з минулого
і перевтілюється у бузок
на тлінношах
моєї матері.
Це очі голубих людей,
це їхні губи,
їх чашки,
що плавають
в глибоких ямах
нашої землі.

Це хлопці і дівчата,
що танцюють
без минулого
і без майбутнього.
Це моє приречення на зло,
це моє прокляття на добро!

1967

Того ж автора

Поезія:

- "Час болю" — поезії, Нью-Йорк, 1957
- "Земля була пустошня" — поема, Нью-Йорк, 1959
- "Спомини любови" — поезії, Нью-Йорк, 1963
- "Вірші для Мехіко" — поезії, Мюнхен, 1964
- "Мандрівка тіл" — поезії, Нью-Йорк, 1967
- "Подорож з учителем" — поема, Нью-Йорк, 1976

Переклади:

- "Плятеро і я" Хуана Рамона Хіменеса, Штутгарт, 1968
- "Чекаючи на Гадо" Самюеля Беккета, Мюнхен, 1972

Театр:

- "Дві драми" — п'єси, Нью-Йорк, 1968
- "Театр-Студія Й. Гірняка і О. Добровольської", Нью-Йорк, 1975

Антології:

- "Координати", з Богданом Рубчаком, співупорядник, Мюнхен, 1969
- "Олекса Стефанович", зібрані твори, упорядник, Торонто, 1975.

THE

DAY

OF

THE

PROBATION

SYSTEM

IN